

УДК 346.25

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.52>

ПОНЯТТЯ ХОЛДИНГУ: ВІЗІЯ ЛЕГАЛЬНОЇ ДЕФІНІЦІЇ У КОНТЕКСТІ НОВІТНІХ ЗАКОНОДАВЧИХ РІШЕНЬ

Міхневич Л.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри аграрного, земельного та
екологічного права ім. В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0002-4774-079X
e-mail: Mikhnevych.lv@gmail.com*

Гафурова О.В.,

*доктор юридичних наук, професор
професор кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0002-1986-826X
e-mail: gafurova.olen@gmail.com*

Новак Т.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0003-2371-3014
e-mail: tomanovak1980@gmail.com*

Міхневич Л.В., Гафурова О.В., Новак Т.С. Поняття холдингу: візія легальної дефініції у контексті новітніх законодавчих рішень.

У праці розглядаються проблеми законодавчого визначення поняття холдингових компаній як важливих суб'єктів правовідносин у різних сферах господарювання та галузях виробництва. Здійснено аналіз нововведень у нормативній дефініції холдингової компанії. У спеціальному акті – Законі України «Про холдингові компанії» законодавець відмовився від визначення контрольованих холдинговою компанією підприємств як дочірніх та називає їх корпоративними підприємствами. Внаслідок цього термін «корпоративні підприємства» у цьому законі застосовано щодо компаній, які залежні від холдингу і ним контролюються. Доведено, що цей підхід призводить до сплутування правових категорій і порушення правил юридичної техніки, оскільки в загальному правовому значенні корпоративними підприємствами є кооперативи, господарські товариства, інші підприємства, у тому числі засновані на приватній власності двох чи більше осіб. Термін «корпоративні підприємства» позначає організаційно-правову форму юридичної особи.

Проаналізовано колізію норм Господарського кодексу України та спеціального Закону України «Про холдингові компанії», в яких сформоване легальне визначення поняття холдингу. Доведено, що в Господарському кодексі України, який у регулюванні відносин з участю холдингових компаній є актом загальної дії, закріплене вужче за змістом поняття, аніж у спеціальному законі. Це свідчить про різні концепції поняття холдингу в базових законах – за спеціальним законом поняття холдингу обіймає за змістом державні холдингові компанії, тоді як за Господарським кодексом України державні холдингові компанії виведені за межі загального ракурсу холдингу.

Обґрунтовано необхідність перегляду законодавчого підходу до формування дефініції холдингу з урахуванням нормотворчих новел, пов'язаних, зокрема, із задекларованим Верховною Радою України скасуванням Господарського кодексу України та зміною концепції поняття підприємства. Запропоновано сформулювати нову правову модель поняття холдингової компанії з використанням щодо юридичних осіб, якими вона управляє, терміну «дочірня компанія».

Ключові слова: холдингові компанії; поняття холдингу; підприємництво; корпоративні підприємства; організаційно-правові форми юридичних осіб; дочірні компанії.

Mikhnevych L.V., Hafurova O.V., Novak T.S. The concept of holding: a vision of legal definition in the context of recent legislative decisions.

The article examines the problems of legislative definition of the concept of holding companies as important subjects of legal relations in various spheres of economic activity and industries. The author analyses innovations in the regulatory definition of a holding company. In a special act – the Law of Ukraine «On Holding Companies» – the legislator has abandoned the definition of enterprises controlled by a holding company as subsidiaries and calls them corporate enterprises. As a result, the term «corporate enterprises» in this law is applied to companies that are dependent on and controlled by a holding company. It is proved that this approach leads to confusion of legal categories and violation of the rules of legal technique, since in the general legal sense corporate enterprises are cooperatives, business associations, and other enterprises, including those based on private ownership of two or more persons. The term «corporate enterprises» refers to the organisational and legal form of a legal entity.

The article analyses the conflict of provisions of the Commercial Code of Ukraine and the special Law of Ukraine «On Holding Companies» which form the legal definition of the concept of holding. It is proved that the Commercial Code of Ukraine, which is an act of general application in regulating relations with participation of holding companies, contains a narrower concept than the special law. This indicates different concepts of the concept of holding in the basic laws – according to the special law, the concept of holding includes state holding companies, while according to the Commercial Code of Ukraine, state holding companies are excluded from the general perspective of holding.

The author substantiates the need to revise the legislative approach to the definition of a holding company with due regard for the rule-making innovations related, in particular, to the abolition of the Commercial Code of Ukraine declared by the Verkhovna Rada of Ukraine and the change in the concept of the enterprise. The author proposes to form a new legal model of the concept of a holding company using the term 'subsidiary company' in relation to the legal entities which it manages.

Key words: holding companies; concept of holding; entrepreneurship; corporate enterprises; organisational and legal forms of legal entities; subsidiaries.

Постановка проблеми. Важливою складовою сучасної економіки стали холдингові компанії, які відіграють вирішальну роль у збільшенні валютних надходжень, забезпеченні продовольчої безпеки країни, впровадженні інноваційних технологій, розвитку на інноваційних засадах різних галузей виробництва. Холдинги мають значні переваги у порівнянні з іншими суб'єктами на ринку, адже забезпечують структурну організацію й управління великою кількістю корпоративних підприємств (дочірніх компаній). Холдинги об'єднують ресурси і зусилля низки компаній, що дозволяє досягати економії на масштабах (зниження витрат на закупівлі, ефективне управління ланцюгами постачання і збільшення виробничої потужності), тому вони є дуже популярними у галузях складних виробництв (транспорту, аграрної промисловості, важкої промисловості тощо). Холдингові компанії сприяють диверсифікації ризиків, вони мають масштабну капіталізацію та широкі активи, що дозволяє отримувати вигідніші умови кредитування й інвестувати у нові проекти; вони оптимізують управління й підвищують ефективність – централізовано управляють різними компаніями, координують їх, забезпечуючи єдину стратегію розвитку. Холдинги у змозі інвестувати у дослідження й розробки, підтримуючи інноваційні проекти дочірніх компаній (корпоративних підприємств), що сприяє технологічному прогресу і підвищенню конкурентоспроможності.

Всі ці характеристики спонукають до провадження виробничої діяльності в організаційно-правовій формі холдингів, які стали популярними в усьому світі. Серед найвідоміших холдингових компаній наразі є: Microsoft Corporation – спеціалізується на програмному забезпеченні та технологіях; Apple Inc. – технологічна компанія з розробки пристроїв та програмного забезпечення; Alphabet Inc. (Google) – займається пошуковими системами, рекламою тощо; Amazon.com, Inc. – онлайн-ритейлер і провайдер облікових записів; Berkshire Hathaway – володіє активами в різних галузях. В Європейському Союзі провідне місце посідають холдинги: Volkswagen Group – Німецький автомобільний концерн, що об'єднує бренди Volkswagen, Audi, Porsche та ін.; Siemens AG – Німецька компанія електротехніки та електроніки; BNP Paribas – один з найбільших у Європі Французький банк та ін.

В Україні провідні холдингові компанії функціонують: у галузі енергетики – ДТЕК, один з найбільших енергетичних холдингів; Нафтогаз України, національна компанія, що займається видобутком, транспортуванням і продажом нафти й газу; в металургійній галузі – Метінвест, один з найбільших металургійних холдингів, що включає низку великих металургійних підприємств; Арселор Міттал Кривий Ріг, один з найбільших металургійних заводів у державі; у галузі транспорту та логістики – Укрзалізниця, національна залізнична компанія з перевезення пасажирів та ванта-

жив; Логістик Юніон, крупний логістичний оператор в Україні; у галузі роздрібної торгівлі – АТБ, Fozzy Group, Епіцентр К та ін.

З огляду на особливості сільськогосподарського виробництва дуже поширені саме аграрні холдинги. Деякі з них впливають на світову агропромислову галузь, як-от: ADM (Archer Daniels Midland Company) – Американська компанія з переробки сільськогосподарських продуктів, виробництва харчової продукції та біопалива; Bunge Limited – Канадська холдингова компанія, яка спеціалізується на торгівлі та переробці сільськогосподарських продуктів; Louis Dreyfus Company – Міжнародна компанія, яка здійснює торгівлю сільськогосподарськими продуктами, включаючи зерно, олію та біопаливо. Найвідомішими в Україні є агрохолдинги: Нібулон – спеціалізується на виробництві й експорті зерна та інших сільськогосподарських продуктів; Агро-Експорт Україна – практично найбільший в Україні експортер зернових культур.

Правовою основою для створення і діяльності холдингів в Україні є низка законодавчих актів, проте в нормативних дефініціях холдингової компанії закладені колізії, що робить нестійким її правовий статус, уразливість якого посилюється низкою факторів: перелік галузей і сфер діяльності, де обмежується створення холдингових компаній, визначається на підзаконному рівні; норми про управління ними розпорошені по різних нормативно-правових актах; новітні законодавчі рішення ставлять під сумнів майбутнє окремих усталених правових термінів, які застосовуються у сфері правового регулювання діяльності холдингових компаній, а отже і правовий статус таких суб'єктів загалом.

Стан опрацювання проблематики. Різні аспекти правового статусу холдингів досліджуються у працях вітчизняних науковців, де висвітлюються питання про правове регулювання діяльності холдингів (О. Биков, С. Лисиця, К. Стадник, А. Шпомер, А. Барабаш), ознаки холдингів, поділ їх на види (Н. Ібрагімова), особливості холдингової компанії як суб'єкта господарювання (І. Лукач), як суб'єкта податкових правовідносин (Т. Шульжук) та ін.

Метою цієї статті є виявлення специфіки законодавчих підходів до визначення поняття холдингової компанії, яке є основою її правового статусу, та прогнозування динаміки його легальної дефініції з урахуванням новітніх законодавчих рішень.

Виклад основного матеріалу. У правознавчій літературі поняття холдингу як суб'єкта правовідносин трактується по-різному, склалося, серед іншого, широке та вузьке його тлумачення [1, с. 58]; холдинг визначають як юридичну особу, яка володіє контрольним пакетом акцій інших компаній та об'єднує їх в управлінську і стратегічну єдність; як посередницьку структуру власності, яка є «практичним проявом гібридного управління» [2, с. 24, 27]. Холдингові компанії пов'язують з відносинами асоційованості та економічної залежності, зумовлені забезпеченням корпоративної, економічної, організаційно-господарської, зовнішньої і внутрішньої діяльності холдингової компанії, та управлінням нею її учасниками [3, с. 172, 176]. Холдинги характеризують як компанії, які з метою контролю та управління діяльністю інших компаній володіють саме контрольними пакетами їхніх акцій (контрольними частками статутного капіталу), тому позначення їх просто пов'язаними чи залежними є юридично недостатнім [4, с. 104-105].

Діяльність холдингів в Україні регулюється низкою законодавчих актів, основними з яких є Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Закони України: «Про господарські товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», **«Про захист економічної конкуренції»** та ін. Правовий статус холдингової компанії визначається, передусім, спеціальним Законом України **«Про холдингові компанії»** та Законом України **«Про акціонерні товариства»**, які регулюють питання щодо функціонування холдингів, їх утворення, діяльність та припинення.

Загалом Україна, на думку науковців, відзначається складним правовим регулюванням корпоративних відносин – правила щодо корпоративного сектору фігурують в різних нормативно-правових актах, містять дублювання та суперечливість норм, що спричиняє певні виклики [2, с. 27], що справедливо і стосовно правового регулювання діяльності холдингів.

Законодавче визначення поняття холдингу закріплене і в нормах спеціального закону, і в Господарському кодексі України [5] (далі – ГКУ). Так, згідно з абз. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про холдингові компанії» [6] (далі – Закон про холдинги) холдинговою компанією є акціонерне товариство, яке володіє, користується й розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (паїв, часток) двох чи більше корпоративних підприємств. Водночас у ч. 5 ст. 126 ГКУ зазначено, що холдингова компанія – це акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (паїв, часток) двох або більше корпоративних підприємств (*крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності*). Отже, ГКУ, який у цьому випадку є законом загальної дії, закріплює вужче за змістом поняття, аніж спеціальний Закон про холдинги, який у відповідній дефініції не зазначає жодних обмежень.

Імовірно уточнення, яке зроблено у ч. 5 ст. 126 ГКУ, зумовлене тим, що холдинги, утворені у формі акціонерного товариства, не менш як 100 % акцій якого належить державі, є *державними* холдинговими компаніями, яким у Законі про холдинги відводиться окрема увага (ч. 1 ст. 1, статті 6, 7, 7-1) та щодо яких діє окремий нормативно-правовий акт [7], що регулює порядок їх утворення. До того ж на підзаконному рівні встановлено обмеження щодо сфер діяльності державних холдингових компаній. Так, за рішенням Кабінету Міністрів України [8] не допускається утворення державних холдингів у процесі корпоратизації та приватизації у галузях: ювелірної промисловості, оцінки земель, землеустрою, а також телекомунікації, житлово-комунального господарства, паливно-енергетичного комплексу (крім підприємств вугільної й атомної промисловості), якщо до складу державної холдингової компанії планується включити суб'єктів природних монополій та тих суб'єктів господарювання, що діють на конкурентних ринках. Такі обмеження не діють у разі створення державної холдингової компанії шляхом передачі холдингових корпоративних пакетів акцій, які належать державі, до статутного капіталу створюваного холдингу [9]. Стосовно недержавних холдингових компаній жодних таких обмежень не існує.

У будь-якому разі державні холдинги є видом холдингових компаній, а законодавча дефініція останніх не може відрізнятися у двох чинних нормативно-правових актах, які регулюють одну й ту саму сферу; збереження ж існуючого підходу означало б, що у контексті норм ГКУ «холдингові компанії» та «державні холдингові компанії» є поняттями одного порядку, тоді як за Законом про холдинги друге з них підпорядковане першому, бо є його різновидом, що, власне, відповідає дійсності. Звідси випливає необхідність коригувати нормативне визначення холдингової компанії, віддавши пріоритет нормам спеціального закону.

Доречно зазначити, що саме поняття холдингової компанії в законодавстві України істотно змінювалося: в Указі Президента України «Про холдингові компанії, які створюються в процесі корпоратизації та приватизації» від 11 травня 1994 р. (не чинний з 2007 р.), холдинг визначався як господарюючий суб'єкт, який володіє контрольними пакетами акцій інших (одного чи більше) суб'єктів господарювання; статус холдингових мали виключно ті компанії, які створювалися у процесі приватизації та корпоратизації підприємств. Зміни відбулися, коли в Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28 грудня 1994 р. (не чинний з 2010 р.) з'явилася норма про холдингові компанії, яка пояснювала їх як юридичні особи, котрі є власниками інших юридичних осіб чи здійснюють контроль над ними як пов'язані особи. А в першій редакції ГКУ (2003 р.) холдинг трактувався як суб'єкт господарювання, який володіє контрольним пакетом акцій дочірнього підприємства (кількох підприємств).

Помітним є відступ сучасного законодавця від використання терміну «дочірнє підприємство» як підконтрольного холдингу суб'єкта і застосування натомість «корпоративного підприємства». При цьому відмова від «дочірнього» підприємства у холдингу не зумовлена скасуванням цього поняття загалом, адже воно фігурує і в нормах ГКУ, і в Податковому кодексі України [10] та виконує функцію позначення залежного (асоційованого) суб'єкта. Дочірнім підприємство визнається у разі існування його залежності від іншого підприємства (ч. 8 ст. 63 ГКУ), зокрема внаслідок створення холдингу.

Передусім, у результаті зазначеної зміни у формуванні законодавчої дефініції холдингової компанії у правовому полі з'являється два поняття корпоративного підприємства з різним змістовним наповненням – загальне та спеціальне. Перше з них (загальне) впливає зі змісту ч. 5 ст. 63 ГКУ, за якою корпоративним є підприємство, що утворюється, зазвичай, за спільним рішенням (договором) двома або більше засновниками, діє на базі об'єднання їхнього майна та/або підприємництва або трудової участі, спільного управління справами на основі корпоративних прав, зокрема через утворювані ними органи, участі засновників/учасників у розподілі доходів і ризиків; корпоративні підприємства – кооперативні, господарські товариства, інші підприємства, враховуючи і засновані на приватній власності двох чи більше осіб. Отже корпоративне підприємство може набути статусу дочірнього.

Друге ж поняття корпоративного підприємства (спеціальне) визначене в абз. 4 ст. 1 Закону про холдинги – це таке господарське товариство, холдинговим корпоративним пакетом акцій (паїв, часток) якого володіє холдингова компанія, яка користується та розпоряджається ними; у цьому випадку термін «корпоративне підприємство» позначає не організаційно-правову форму, а залежність, тобто ототожнюється з дочірнім суб'єктом, що видається помилковим.

У першому випадку, коли йдеться про загальне значення цього поняття, статус корпоративного підприємства набуває внаслідок його створення у відповідній організаційно-правовій формі, таке підприємство може існувати як самостійне; тоді як у другому випадку, у його спеціальному значенні, яке застосовується виключно в контексті діяльності холдингової компанії, статус корпоративного підприємства надається тому (корпоративному) підприємству, холдинговим корпоративним пакетом акцій якого володіє, користується та розпоряджається холдингова компанія.

Некоректність такого підходу полягає в тому, що практично холдингова компанія об'єднує «материнську» компанію (власне холдинг) та контрольовані нею (залежні, дочірні) компанії – корпоративні підприємства; іменувати їх корпоративними у сенсі змісту абз. 4 ст. 1 Закону про холдинги означало б стверджувати, що холдингова компанія володіє холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) *«корпоративного (в сенсі дочірнього) корпоративного (за організаційно-правовою формою) підприємства»*.

Аналіз інших положень Закону про холдинги засвідчує, що законодавець використовує у його тексті термін «корпоративне підприємство» саме у сенсі залежного щодо холдингу (дочірнього) суб'єкта: господарське товариство не в змозі мати у своїй власності цінні папери тієї холдингової компанії, корпоративним підприємством якої воно є (ч. 4 ст. 5); виключно до компетенції загальних зборів холдингу належить вирішення питань про формування єдиної фінансової, виробничої, інвестиційної, науково-технічної політики, визначення порядку й напрямів використання прибутку, затвердження планів виробничого і соціального розвитку корпоративних *(тобто підконтрольних – авт.) підприємств* (ч. 5 ст. 5); однією з підстав ліквідації холдингу є ліквідація *«всіх корпоративних підприємств холдингової компанії»* (ч. 1 ст. 10). А зміст ст. 8 Закону про холдинги взагалі не залишає простору для сумнівів: аудиторська перевірка *«холдингової компанії та її корпоративних підприємств»* здійснюється щорічно; холдингова компанія проводить *«внутрішній аудит (контроль) своїх корпоративних підприємств»*. У реальності ж ідеться про дочірні підприємства холдингової компанії, якими можуть стати виключно корпоративні за їх організаційно-правовою формою підприємства.

Саме слово «термін», що походить від латинського terminus (кордон, межа, демаркація) позначає чітко окреслене спеціальне поняття певної галузі науки, суспільного життя та ін. Юридичний термін має підтримувати системні зв'язки з іншою правничою термінологією, іменувати відповідне явище з максимально точним змістовним визначенням. Тоді як застосування задля позначення залежності підприємства терміну «корпоративне» призводить до сплутування понять залежного суб'єкта господарювання та його організаційно-правової форми – корпоративного підприємства (підприємницького товариства – кооперативу або господарського товариства), перешкоджає єдності і зрозумілості правничої термінології та порушує правила її творення.

Погляд у перспективу дає ще більше підстав для занепокоєння долею законодавчої дефініції холдингу, передусім, за умови набуття чинності прийнятим у січні 2025 р. Законом України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» (далі – Закон від 9 січня 2025 р.) [11]. По-перше, в п.4 Прикінцевих та перехідних положень цього закону задекларовано визнання таким, що втратив чинність, ГКУ, що станеться з дня набрання чинності самим Законом. А в ГКУ закріплене і поняття холдингової компанії, і поняття корпоративного підприємства, яке, як ми переконалися, є ключовим при визначенні поняття та правового статусу холдингу.

По-друге, у ст. 1 Закону від 9 січня 2025 р. наведено перелік організаційно-правових форм, в яких на дату набрання чинності Законом існують підприємства як юридичні особи, і серед них немає корпоративних підприємств і не згадуються ні господарські товариства, ні кооперативи.

По-третє, в п. 14 Прикінцевих та перехідних положень зазначеного Закону взагалі йдеться про *«підприємства та господарські товариства»*, з чого випливає висновок, що за новими правилами господарські товариства не вважатимуться підприємствами взагалі. Частково це гармонізує з положеннями ст. 191 Цивільного кодексу України [12] про те, що підприємство – це єдиний майновий комплекс, який використовується для здійснення підприємництва, тобто, що підприємство – це об'єкт, воно (або його частина) може бути предметом купівлі-продажу, оренди, застави, інших договорів. Неповнота узгодженості законодавчих рішень полягає в тому, що поняття підприємства як суб'єкта все одно у правовій системі існуватиме, а отже зберігатиметься суперечливий дуалізм *«підприємства-суб'єкта»* та *«підприємства-об'єкта»*.

Висновки. У контексті головного предмета нашої уваги слід зауважити, що з уведенням в дію Закону від 9 січня 2025 р. законодавча дефініція холдингових компаній потребуватиме коригування – вилучення з неї терміну «корпоративні підприємства» та заміну його більш вдалим відповідником. Повернення до «дочірніх підприємств» є неможливим; з огляду ж на те, що юридичні особи, якими управляє холдинг, – це кооперативи та господарські товариства, їх можна позначити узагальнюючим для них терміном «підприємницькі товариства», проте він не відображатиме повною мірою специфіку цих суб'єктів та ключову їх ознаку у цих правовідносинах – залежність від холдингу.

Пошук аналогів у національних законодавчих актах дає підстави для висновку, що у цьому випадку найбільш вдалим є термін «дочірня компанія», якою відповідно до Закону України «Про фінансові послуги і фінансові компанії» [13] є юридична особа, щодо якої іншою юридичною особою (материнською компанією) здійснюється контроль.

Відповідно в майбутньому законодавча дефініція холдингової компанії, яка відображає реальний зміст цього поняття, повинна визначати її як акціонерне товариство, яке володіє, користується і розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше дочірніх компаній (якими можуть бути підприємницькі товариства). Цей підхід дозволить визначити оптимальну правову модель поняття холдингової компанії та її правового статусу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шпомер А.І., Барабаш А.Г. Питання законодавчого регулювання правового статусу холдингових компаній в Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2017. 1(3). С. 56–61.
2. Биков О.М., Лисиця С.В. Нормативно-правове регулювання створення та діяльності холдингових компаній. *Legal Bulletin*. 2024. № 1 (11). С. 24–29.
3. Стадник К.О. Проблеми правового забезпечення холдингових відносин у сфері господарювання. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 4 (19). С. 171–179.
4. Шульжук Т.Р. Особливості холдингових компаній у системі податкового права України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2018. № 2. Том 29(68). С. 101–107.
5. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. Законодавство України. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#top>.
6. Про холдингові компанії: Закон України від 15 березня 2006 р. Законодавство України. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-15#top>.
7. Про затвердження Порядку утворення державної холдингової компанії: постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 773. Законодавство України. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/773-2012-%D0%BF#top>.
8. Про затвердження переліку галузей або сфер діяльності, в яких не допускається утворення державних холдингових компаній у процесі корпоратизації та приватизації: постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 709. Законодавство України. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/709-2007-%D0%BF#Text>.
9. Про затвердження Порядку утворення державної холдингової компанії: постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 773. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/773-2012-%D0%BF#top>.
10. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. Законодавство України. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
11. Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період: Закон України, ухвалений 9 січня 2025 р. та переданий на підпис Президента України. Законодавство України. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707.
12. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. Законодавство України. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
13. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14 грудня 2021 р. Законодавство України. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.